

djelomičnim popisima koje su izrađivali fra Vjeko Vrčić i fra Stanko Bačić, ali i tabulama ili pak vizitacijama biskupa i provincijala koji se nalaze u arhivu Provincije kao i nekim državnim arhivima, naprimjer u Zadru. Ono što nam se čini važnim istaknuti jest činjenica da su se franjevci župnici ove provincije u novijoj povijesti na poseban način bavili izdavanjem župnih listova koji su služili kao svojevrsna kronika i svjedoci toga vremena. Iz knjige nedvojbeno jasno proizlazi da svi župni listovi – izuzev župnoga lista *Naše Gospe Lurdske* iz Zagreba, pokrenutog 1928. – koje su osnovali franjevci u župama datiraju od 1966. pa nadalje, a kad je riječ o župnim listovima osnovanim u inozemstvu, svi su iz novijega razdoblja, i to od 1972., kad je izišao *Glas hrvatske župe* Vancouver kao prvi, pa sve do današnjega dana.

U trećem dijelu, „Izvori i literatura”, autor donosi izvore i literaturu kojom se u svojem mukotrpnom i višegodišnjem radu metodološki ispravno služio. Ovdje nabrajamo sljedeća mjesta koja su mu poslužila za rad: Provincijski arhiv Split; Samostanski arhiv Makarska; Samostanski arhiv Omiš; Samostanski arhiv Sinj; Samostanski arhiv Split-Trstenik; Samostanski arhiv Visovac; Samostanski arhiv Zaostrog; Biskupijski arhiv Šibenik; Nadbiskupski arhiv Split; matice na internetu; literatura (ukupno 223 jedinice).

Smatramo da se radi o djelu koje će sigurno biti nezaobilazna literatura i polazište za sva daljnja istraživanja povijesti Franjevačke provincije Presvetog Otkupitelja, bilo pojedinih njezinih franjevaca ili pak pojedinoga samostana, od njezina nastanka i u novijem vremenu. Broj korištenih bibliografskih jedinica, kao i količina korištenoga materijala iz brojnih arhiva, svjedoči o ozbiljnosti pristupa navedenoj problematici te mnoštvu podataka koje u djelu pronalazimo. Izražavamo i nadu da će ovo djelo dospjeti u ruke brojnih zainteresiranih čitatelja koji će se upoznati sa životom i djelovanjem pojedinih franjevaca ove provincije u daljoj, ali i bližoj modernoj povijesti, a isto tako bolje upoznati njihovo široko polje rada i djelovanja, čime su zasigurno zadužili našu domovinu, a i šire.

Ivan Macut

Vijoleta Herman Kaurić, *Za naše junake... Rad dobrotvornih društava grada Zagreba u Prvom svjetskom ratu* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2023), 427 str.

U okvirima domaće historiografije Prvom svjetskom ratu pristupalo se uglavnom u kontekstu velikih bitaka koje su s vremenom postale gotovo njegovi sinonimi. U skladu s tim, narativ vezan uz problematiku rata sveo se na bitke na Sommi ili Galipolju. Ipak, određeni odmak od takva narativa vidljiv je u okviru niza studija anglosaske historiografije, poput analize francuskoga povjesničara François Bouloca, koji je 2008. objavio knjigu pod naslovom *Ratni profiteri 1914. – 1918.* Te i slične studije razvijaju se u okviru socijalne povijesti, u čijim se okvirima može pristupiti

i knjizi Violete Herman Kaurić *Za naše junake... Rad dobrotvornih društava grada Zagreba u Prvom svjetskom ratu*. Upravo nam ovakve studije omogućavaju koherentniji i dublji uvid u zbivanja onoga što se naziva Velikim ratom, a uvelike nadilaze uobičajene standarde istraživanja Prvoga svjetskog rata. Naime, važnost ove grane povijesti, koja se javlja 1960-ih, očituje se među ostalim u činjenici da naglašava socijalne strukture i odnose među različitim društvenim skupinama u odnosu na državne/političke odnose. Prema jednom od njezinih utemeljitelja, važnost ove grane ogleda se u tome da je *bez socijalne povijesti, ekonomska povijest jalova, a politička nerazumljiva*.

I dok je u anglosaskoj historiografiji u drugoj polovini XX. stoljeća učinjen određeni odmak od svođenja Velikoga rata na bitke i političare, pa su obrađivani i različiti društveni aspekti rata poput položaja žena, siromašnih, ranjenika ili invalida, kod nas je Prvi svjetski rat sve donedavno bio na historiografskim marginama, čak i u pogledu koji sam navela na početku. U tom je smislu knjiga Violete Herman Kaurić izniman iskorak koji označava historiografski razvoj u pogledu istraživanja te pristupa ratu. Naime, nadilazeći uobičajene obrasce pristupa, autorica je u okviru svoje knjige potaknula interakciju između socijalne i kulture povijesti te je samim time kreirala vrlo zanimljiv narativ, koji uz ostalo uključuje analizu nedostatka odjeće i hrane, borbu sa zaraznim bolestima, ali i dolazak Richarda Straussa u Zagreb, kao i organiziranje zabava u tada najpopularnijim kavanama u Zagrebu poput „K janjetu” ili pak „Mirne kolibe”.

Zahvaljujući vrlo sistematičnoj tematskoj podjeli autorica uspijeva čitatelju približiti svakodnevicu pozadinske fronte, koja je uvelike utjecala na ono što se događalo na bojišnici. Slijedom toga, rat promatra s društvenoga aspekta ljudi koji nisu bili izravno izloženi ratnom stradavanju, ali su unatoč tomu bili itekako pogođeni njegovim brojnim posljedicama, a dominantni historiografski narativ postavio ih je na margine. Na tom tragu u knjizi se analizira položaj udovica i supruga vojnika, njihove djece, siročadi, kao i djelovanje mnogih dobrotvornih ustanova. U prvim poglavljima autorica se bavi nizom problema s kojima su se susretali Zagrepčani, i to već u prvim godinama rata. Stoga Herman Kaurić nakon početnoga predstavljanja društveno-političkoga konteksta ratnoga Zagreba analizira borbu protiv zaraznih bolesti poput tifusa, dizenterije i kolere. Među mjerama koje su vlasti poduzimale bile su i one vezane uz raskuživanje te cijepjenje, ali i kažnjavanje neposlušnih, poput gospođa koje su sušile rublje unatoč zabrani zračenje posteljine na uličnim prozorima (str. 41). Da bi se bolesti suzbile, organizirani su i tečajevi, „zdravstveno prosvjeđivanje stanovništva” u sklopu javnih predavanja. Pritom su se pokušavala i razbiti vjerovanja poput onih da alkohol čuva od zaraznih bolesti (str. 59).

Poseban naglasak u knjizi stavljen je na skupljačke akcije koje su se odvijale pod nizom krilatica, primjerice *Zlato za željezo* ili *Kovine vojsci*, pomoću kojih se na slikovit način molilo „domoljubno pučanstvo da besplatno na raspolaganje vojnim vlastima preda suvišne predmete”. Važno je istaknuti da autorica vojnike predstavlja kao „ljude od krvi i mesa” kojima su bili potrebni češljevi, gumice za brisanje, spužve, gramofonske ploče itd. Oni nisu svedeni isključivo na statistiku vezanu uz broj mobiliziranih ili ranjenih. Dapače, ona ih prikazuje kao ljude za koje su se skupljali božićni pokloni, koji su uključivali i proizvode poput alkohola te cigareta. Zanimljivo

je naglasiti da su se skupljale i biljke koje su doprinosile smirivanju vojnika na bojištu, prije svega mak i pelin (str. 76). U ovom poglavlju autorica također vrlo detaljno analizira organizaciju bolničarske službe, u čije su redove prvenstveno pozivane žene, pa je posao organiziranja preuzela Zemaljska gospojinska udruga za zaradu ženskinja (str. 106). Isto tako Herman Kaurić detaljno rekonstruira prihvat i prijevoz ranjenika, skupljanje potrepština (zavoja, posteljine), ali i skupljanje knjiga i novina te djelovanje različitih ustanova poput Ortopedske bolnice i Invalidske škole te Zavoda za slijepe vojnike Društva sv. Vida.

U poglavlju „Akcije za pomoć obiteljima mobiliziranih vojnika” (str. 185–245) Herman Kaurić prikazuje rad žena vezan uz brigu za obitelji vojnika. Kako ističe, taj se rad za žene i djecu smatrao građanskom i domoljubnom dužnošću. Stoga se, među ostalim, posebno apeliralo na „plemenita srca gospođa” da pošalju što više predmeta od vune i flanela te donjega rublja. U izradu i prikupljanje sredstava za vojnike bile su uključene i njihove supruge i djeca. Na tom se tragu autorica pri analizi položaja žena osvrće na to da je već nakon prve mobilizacije bilo jasno koliko će se on promijeniti. Ova teza pronalazi svoje ishodište u činjenici da su žene trebale preuzeti poslove koji su u patrijarhalnom shvaćanju, još uvijek devetnaestostoljetnoga društva, pripadali muškarcima. To možda najbolje oslikava komentar tadašnjega glazbenoga kritičara namijenjen Dori Pejačević. On je pohvalio njezine teme, koje „doduše nijesu mlake i ženske”, navodeći da u njima ima ponešto čime bi se mogla ponositi i muška fantazija. Naime, stereotipi su još uvijek bili izrazito vidljivi jer, iako su ratne prilike „natjerale milijune žena širom Monarhije da obavljaju poslove na koje nisu bile navikle, i to za znatno manje nadnice od muškaraca”, one su i dalje bile podvrgnute *drugotnosti*. Unatoč tomu, u to se vrijeme pojavljuju prve poštarice, vrtlarice te kondukterke. Da bi se žene potaknulo na zapošljavanje, 1915. godine osnovana je Pučka radionica za ratnu pripomoć, koja je uz ostalo organizirala i tečajeve opismenjavanja. Kroz tu su radionicu prošle 903 žene (str. 225).

Rad žena bio je usko povezan s brigom za djecu. U tom se kontekstu posebna pažnja posvećivala djeci za koju su se brinule različite udruge poput one koju su osnovale učiteljice pod nazivom „Za našu djecu”, a djecu su upućivale u ferijalne kolonije. Jedna od njih bila je i na imanju grofice Eltz pored Šarengrada. U tom smislu osobito su zanimljivi dijelovi knjige u kojima autorica prikazuje otvaranje dječjih domova, probleme ostavljene djece, samoubojstva udovica i trudnica itd.

Da bi što detaljnije prikazala načine prikupljanja sredstava za vojnike i njihove obitelji, Herman Kaurić je u posljednjem dijelu knjige iznimno pedantno analizirala šest indirektnih načina na koje su Zagrepčani sudjelovali u Prvom svjetskom ratu, od obilježavanja prigodnih datuma i uvođenja prigodnih dana preko organiziranja posebnih akcija do niza djelovanja strukovnih udruženja.

Posebne prilike za prikupljanje pomoći, kako ističe ova povjesničarka, bile su razne obljetnice odnosno obilježavanja prigodnih datuma poput Svih svetih, Sv. Nikole, ali i novi prigodni dani koji su uvođeni tijekom rata. Jedan od njih bio je i „Božićni tjedan”, s ciljem poticanja domoljublja davanjem novčanih priloga za hrvatske invalide (str. 271). S istim su ciljem organizirane i različite akcije, od one koja je nosila naziv *Zamienite cviet za kruh* preko „Spomen-lipe” do prodaje maslinovih grančica.

Važan dio pri rekonstrukciji pozadinske fronte bile su i kulturno-zabavne priredbe. Među njima su prednjačile zabave na otvorenom, kazališne predstave, izložbe i čajanke. Iako je primarna svrha događanja bilo prikupljanje novčanih sredstava, njihovo organiziranje možemo promatrati i kao dokaz da su određeni aspekti života i dalje funkcionirali, pa tako Herman Kaurić ističe da „Prvi svjetski rat nije doveo do degradacije glazbenog života u Zagrebu” (str. 341), navodeći da su ovdje gostovali vrhunski violinisti (Jan Kubelik, Willy Burmester) te pjevačice Melle Mars i Selma Kurz.

Okolnosti su navele Zagrepčane da budu krajnje inovativni u načinima prikupljanja sredstava za vojnike i njihove obitelji, pa su organizirali i igre na sreću, kinoprojekcije i plesne večeri, a na jednoj od njih nastupila je i španjolska plesačica Ada Richetta (str. 361). Ne treba zanemariti ni sportske priredbe, koje autorica analizira u posljednjem dijelu knjige, a koje su, među ostalim, uključivale nogometne utakmice, konjske utrke, plivanje te biciklizam.

Važno je istaknuti da se knjiga bavi i nizom problema koji su se pojavljivali pri pokušajima organiziranja prikupljanja dobrovoljnih priloga odnosno rada dobrotvornih društava, poput slaba odaziva na poziv upućen zagrebačkim gospođama za šivanje dječjih haljinica. S druge strane, neki su bili nezadovoljni prikupljenom odjećom, pa je tako dio gospođa prilikom raspodjele odjeće i obuće prigovarao zbog manjka cipela s visokom petom, pri čemu su se pojedine žene gurale i vikale (str. 218).

Istovremeno su ratne prilike pridonijele i progresivnim procesima poput razbijanja mitova da alkohol čuva od zaraznih bolesti, da je tuberkuloza nasljedna, kao i nadilaženje predrasuda prema slijepim ljudima.

U okviru analiza djelovanja dobrotvornih društava povjesničarka Vijoleta Herman Kaurić rekonstruirala je socijalnu sliku Zagreba, probleme stanovništva i ulogu pojedinaca koji su bili inicijatori akcija, ali i birokratizirani proces dobivanja dozvole za rad dobrovoljnih društava. Tako je autorica ratna događanja približila čitateljima i istraživačima na vrlo zanimljiv način kojem svi kao povjesničari trebamo težiti. U tom je smislu knjiga *Za naše junake...* važan iskorak u pogledu istraživanja Prvoga svjetskog rata te će slijedom toga postati neizostavni dio studentske i stručne literature kao primjer kreiranja zanimljivog te iznimno korisnog historiografskog narativa.

Ana Rajković Pejić